

Világossá válik néhány olyan eseménysorozat, amelyet még ma is erős maszatolás vesz körül. Hogyan történt Mosonmagyaróvár, Tiszakécske vagy Monor „megrendszabályozása”? Ki volt Gyurkó László, és milyen az a megtorlás, amelyet ő tartott volna ideálisnak? Áttekintést kapunk arról is, miért éppen ott és akkor dördültek el a sortűzek, ahol és ahogyan megtörtént.

A könyv ráadásul olyan nyelven szól az olvasóhoz, amely egyszerre szakszerű és közérthető, egyidejűleg tárgyilagos és olvasmányos. (Ez utóbbi sajnos nem mindig van jelen az elmúlt évek történeti szakirodalmában.) A szerzőpáros egyik különlegessége, hogy mer kérdezni és nem helyezi magát a mindentudó szemlélő szerepébe. Csak azt állítja, amit bizonyítani tud, ahol pedig kérdései maradtak, ott nem teóriákat gyárt, hanem bevallja kételyeit; tiszteli ennyire olvasóit és témáját.

ÖTVÖS ISTVÁN

(*Kairosz Kiadó, Budapest, 2003, 260 oldal, 2600 Ft*)

NYIKOLAJ BERGYAJEV:

A kommunizmus igazsága és hazugsága

„A kommunizmusnak a keresztények számára különös jelentősége van: le-

rántja a leplet a keresztény bűnökről, egyúttal figyelmeztet a nem teljesített keresztény feladatra és kötelességre.” Látható, a szerző nem éppen a legkényelmesebb ítélőszék elé idézi a hazugsággal vádolt kommunizmust, az egzisztencializmushoz közel került keresztény gondolkodóként pedig a Krisztus-hívő önvádja és a közös tanulás hangsúlyozása sem áll távol tőle.

Nyikolaj Bergyajev (1874–1948) szerint a keresztények az üdvösség kérdését biztonságos távolba, a túlvilág hatáskörébe utalták, a földi szenvedés azonban enyhítetlen maradt társadalmi méreteken. Marx tanaiban viszont, a materialista alapok ellenére, megjelent egy sajátos, Istent nélkülöző üdvtörténet, a társadalmi boldogság, vagyis a racionálisan működő társadalom (kollektíva) képében. E társadalom racionalitása nem jelent mást, mint annak a látszatvilágnak a lebontását, amely a gazdasági valóság és a kizsákmányolás által meghatározott osztályharcot eredményezte. Vagyis az osztályellentétet meg kell szüntetnie egy messiási küldetésű csoportnak: ez lesz a felismerésben és ítéletben tévedhetetlen proletariátus. Bergyajev szerint mindez erőltetett és elhibázott kísérlet, amely csak a metafizika karakterjegyeit hordozó ateista vallási eszme kudarcát eredményezheti. E kudarc attól válik igazán veszélyessé, hogy egybeforr az orosz vallásellenes hagyományok bolsevik köntösbe öltöztetett változatával.

Bergyajev meglátásainak javát vagy általánossá tették az elmúlt évtizedek (például a kommunista államrend vallásos jellegének felismerése), vagy megmutatták, hogy önmagukban nem elégségesek az eszme mutációjának és kiüresedésének sokrétű leírására, különösen a Sztálin halálát követően felgyorsuló változások ismeretében, melyeket a szerző természetesen már nem tapasztalhatott meg. Így könyvének mai olvasata akkor válhat termékennyé, ha szellemi kordokumentumként közelíti meg a munkát, vagyis egy a nyugati és az orosz gondolkodás történetében egyaránt jártas filozófus vitairataként, aki valóban a szélsőségesen és kérlelhetetlenül egyeduralomra törekvő, a világot és az embert alapjaiban megújító eszmét láthatta a kommunizmus térnyerésében. Erre jó példa a szovjet filozófia huszadik század eleji, a mából szemlélve groteszk és karkai közegének visszaadása. Bergyajev példákkal tűzdelve mutatja meg, hogyan varrták folyamatosan a gombhoz a kabátot az ipari tervszerűséggel vezérelt szovjet filozófia világában, vagyis milyen következtelenséggel használtak fel és ferdítettek el gondolatokat (elsősorban a marxizmus sérthetetlen dogmáit), hogy filozófiai megalapozást teremtsenek a párt uralmának.

Hasonlóan izgalmas nyomon követni a könyvben az orosz nihilizmus kialakulásának történetét, és a

harcos, aszketikus (tehát szinte vallásosan küldetéses) orosz ateizmus beletorkollását a bolsevik szellemi irányvonal szörnyű elméleteibe (például a kérlelhetetlen vallásellenességbe és vallásüldözésbe), melyeket mindig a gyakorlati megvalósítás rettenete követett.

Izgalmas és alapos munka Bergyajev könyve, nyelvezete érthető a filozófiában járatlanok számára is. Nem ártott volna azonban egy utószó, amelyből a fülszövegnél többet meg lehetne tudni a szerzőről, és amely rávilágított volna az orosz filozófus munkájának kritikusabb pontjaira is.

P. SZATHMÁRY ISTVÁN

(Révész Mária Magdolna fordítása, Kairosz Kiadó, Budapest, 2003, 157 oldal, 1980 Ft)

Közösségelvű politikai filozófiák

Bár egy filozófiai mű esetében gyaníthatóan nem áll fenn szoros összefüggés a külső és a tartalom között, mégis elgondolkodtató, milyen gyakran köszönnek vissza („biztos, ami biztos” alapon) a festészet klasszikusai az e tárgy körbe sorolható hazai kiadványok címlapjairól. A Századvég Kiadó ezúttal Watteau-t szemelte ki; festménye, a